

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3,546 (2020)

2022/№12/2

**ТАЪЛИМ ВА
ИННОВАЦИОН
ТАДҚИҚОТЛАР**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАР
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 12/2, 2022
декабрь

Муассис: Бухоро давлат университети Фан ва таълим МЧЖ	13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
Бош муҳаррир: Маъмуров Баҳодир Бахшуллаевич	Мирқосимова М. Таълим ва тарбия жараёнида ўқув тренингларини ташкил этиш механизмлари.	7
Жамоатчилик кенгаши раиси: Ҳамидов Обиджон Ҳафизович, Бухоро давлат университети ректори	Мамаражабов М. Э. Рақамлаштирилган таълим шароитида бўлажак ўқитувчилар касбий-педагогик тайёргарлигини баҳолаш мезонлари	13
Таҳририят кенгаши раиси: Махмудов Мэлс Ҳасанович	Махмудова Д. В. Zamonaviy talaba shaxsini motivatsion sohasini shakllantirish.	18
Масъул котиб: Акрамова Гулбаҳор Ренатовна	Xusanov Z. J. Fizika fanidan masalalar yechishda integrallash qoidasidan foydalanish	23
Техник муҳаррир: Давронов Исмоил Эргашевич	Сабилов Т. Б. Моделирование процесса развития креативного потенциала учителей на основе андрогогического подхода	28
Таҳририят манзили: Бухоро шаҳар, Қ.Муртазов кўчаси, 16-уй	Исмаилов Х. З. «Учение длиною в жизнь.»	33
Телефон: +998(90)744-00-22	Bobonov O. R. Xusanov O. S. “Muhandislik grafikasi” fanida muhandislik ishi o’lchov asboblarini o’rganishning ahamiyati	38
E-mail: eirjurnal2020@gmail.com	Якубова Х. С. Узвийлик ва узлуксизликни таъминлаш орқали таълим сифатини ошириш	42
Журналнинг электрон сайти: www.interscience.uz	Даминова Р. Б. Развитие технического мышления студентов в процессе обучения теоретической механики и сопротивления материалов	46
Журнал ОАК Раёсатининг 2021 йил 30 сентябрдаги 306/6-сон Қарори билан ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ, ФИЛОЛОГИЯ, ТАРИХ ФАНЛАРИ бўйича фалсафа доктори (PhD) ва фан доктори (DSc) илмий даражасига талабгорларнинг диссертация ишлари юзасидан асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатида киритилган	Hamroyev R. R. Медицина муассасаларида ахборот технологиялар фанини ўқитишда педагогик технологиялардан фойдаланиш	49
Босишга рухсат этилди: 25.12.2022 й. Қўғоз бичими 60x84 1/8. Б/т. 12,5. Буюртма рақами 12 «FAN VA TA'LIM» нашриётида чоп этилди. Бухоро шаҳар	Karshiboyev Sh. E. Fizika darslarida texnika xavfsizligi qoidalariga rioya etishning tadbirlari	53
Журнал 28.07.2021 йилда 9305 рақами билан Ўзбекистон Оммавий ахборот воситалари давлат рўйхатидан ўтган	Sayfullayev A. A., Sayfilloyeva Sh. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'zlashtirish faoliyati metodikasini takomillashtirish	58
Журнал 2020 йилда ташкил топди ва 2 ойда 1 марта чоп этилди. 2021 йил ноябрь ойидан бошлаб ҳар ойда 1 марта ўзбек, рус ва инглиз тилларида чоп этилади	Мусаев А. Ш. Талабалар мустақилини ташкил этишда маъруза тинглашнинг аҳамияти	65
«Таълим ва инновацион тадқиқотлар» халқаро илмий-методик журналдан кўчириб босиш таҳририятнинг розилиги билан амалга оширилади	Жабборов О. М., Сапарбаева Д. Т. “Тарбия” фани ва унга оид меъёрий ҳужжатлар	69
Мақолада келтирилган фактларнинг тўғрилиги учун муаллиф масъулдир	Нуллоев У. А. Повышение культурной осведомленности студентов путем обучения иностранному языку в технических вузах	74
	Умарова З. Умумий ўрта таълим мактабларида педагогик конфликтларнинг таркиби	79
	Mirzakarimov X. X. Jismoniy tarbiya darslarini tashkil etish shartlari	84
	Жабборов О. М., Умарова Н. Т. Бошланғич таълимнинг халқаро таълим ҳужжатлари	87
	Мухитдинова Н. М. Особенности и значение физических упражнений в интеллектуальном развитии детей	93
	Abdullayev M. D. “Jahon iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi” fanini o'qitishda “Learning apps” platformasidan foydalanish	97
	Мамбетов Байрам Ж. Видение современного олимпийского движения кубертена: развитие и педагогические последствия	101

Мирзаджанова Д. Маҳалладаги хотин-қизлар фаоллари томонидан оилалар ва хотин-қизлар ўртасида маънавий-маърифий ишларни олиб боришнинг ўзига хос жиҳатлари	106
Нуруллаев А. Р. Ўқувчиларда чидамлилиқ жисмоний сифатни ривожлантириш борасида хорижий тажрибалар	110
Утепберганов А. К. Акмеологик ёндашув – жисмоний тарбия ўқитувчиси педагогик таълимининг методологик тамойили	116
Самадов А. А. Изучение проблемы профессионального мастерства преподавателей военного образования в педагогико-психологических исследованиях	120
Джураева М. З. Ҳиссий-иродавий сифатларнинг педагогик-психологик тавсифи	125
Rustamova N. R. Media mentality in the system of continuous education	130
Акрамова Г. М. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини деонтологик фаолиятга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш долзарб педагогик муаммо сифатида	137
Umirov B. Development of personal competence of students in the integration of pedagogical and information-communication technologies	140
Urinboev Z. Teaching the science of "information technologies in education" in higher education institutions on the basis of smart technologies	144
Кутлимуратов С. Ш. Олий таълим муассасаларида астрономик кузатувлар асосида мустақил таълимни ташкил этиш: муаммо ва ечим	149
Imamov E. Z. Kredit tizimi sharoitida fizika faning elektromagnitizm bo'limidan laboratoriya ishlarini tashkil etish muammolari va uning yechimlari	154
Алламбергенов А. Ж. Рақамлаштирилган таълим муҳитида тьюторлик фаолиятининг функциялари	159
Koshanova N. M. To'rayev A. M. Barkamol avlod tarbiyalashda ota-onalar pedagogik madaniyati muhim omil sifatida	164
Bozorov E. X., Mardonova F. B. Zaryadlangan zarrachalar tezlatkichlari va ularning tibbiyotda qo'llanilishi	172
Файзуллаев Р. Х. Ўқув-билиш компетентлигини модулли-рейтинг таълим асосида такомиллаштириш	180
Абдуллоев Я. М. Бошланғич синф ўқувчиларда инсоний ғазилатларни ноанъанавий миллий ҳаракатли ўйинлардан воситасининг шакллантириш педагогик шарт-шароитлари	184
Raximova D. M. Yoshlarni barkamol etib tarbiyalashda sharq mutafakkirlarining oila haqidagi qarashlari	190
Rajabova N. B. O'qish darsligidagi ertaklar va ularning ahamiyati	196
Rahmatov O. Raqamli ta'lim muhitida axborot xavfsizligini ta'minlashning tashkiliy-pedagogik omillari	201
Зокиров М. А. Ўқувчиларнинг ижтимоий фаоллигини ривожлантириш масаласига доир	207
Юлдашев Э. С. Суггестив қобилят педагогик таъсир кўрсатишнинг муҳим омили сифатида	211
Муродова Д. Р. Бўлажак мусика таълими ўқитувчиларининг бадиий-эстетик компетентлигини ривожлантириш педагогик хусусиятлари	215
Рузиев Х. А. Чет тилини ўқитиш жараёнида талабаларда ахборот-коммуникация компетенциясини шакллантириш долзарб ижтимоий-педагогик муаммо сифатида	220
Маттиев И. Б. Тадқиқотнинг асосий тушунчаларининг категориялик маъноси соғлиқ, соғлом турмуш тарзи, соғлом турмуш тарзига бўлган ҳаёт аҳтиёжи	224
Акмалова М. З. Замонавий формациядаги мактабгача таълим менежерини таркиб топтириш тамойиллари	228

**BARKAMOL AVLOD TARBIYALASHDA OTA-ONALAR PEDAGOGIK
MADANIYATI MUHIM OMIL SIFATIDA**

*Koshanova Nilufar Maxsudovna,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti, p.f.f.d.(PhD)*

*To'rayev Azamat Maqsudovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolamizda bugungi kundagi tarbiya masalasidagi dolzarb muommolar organilgan, barkamol avlod tarbiyalashda ijtimoiy muhit va ota-onalar pedagogik madaniyatining ahamiyati tahlil qilingan, hamda mavjud muommolar yechimiga doir tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, yosh avlod, pedagogik madaniyat, ma'naviy tarbiya, indikator, ijtimoiy muhit, ijtimoiy hamkorlik, manfaatdorlik, natija.

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА РОДИТЕЛЕЙ – ВАЖНЫЙ ФАКТОР В
ВОСПИТАНИИ ИДЕАЛЬНОГО ПОКОЛЕНИЯ**

*Кошанова Нилуфар Максудовна,
доцент Чирчикский государственный педагогический университета, доктор
философии в педагогических науках (PhD)*

*Тураев Азамат Максудович,
Исследователь Чирчикского государственного педагогического университета*

Абстракт. В данной статье систематизированы актуальные вопросы воспитания, проанализировано значение социальной среды и педагогической культуры родителей в воспитании зрелого поколения, разработаны рекомендации по решению существующих проблем

Ключевые слова: образование, молодое поколение, педагогическая культура, духовное воспитание, показатель, социальная среда, социальное сотрудничество, интерес, результат

**PEDAGOGICAL CULTURE OF PARENTS IS AN IMPORTANT FACTOR IN
EDUCATION OF A PERFECT GENERATION**

*Koshanova Nilufar Maksudovna,
Associate Professor of Chirchik State Pedagogical University, Doctor of Philosophy in
Pedagogical Sciences (PhD)*

*Turaev Azamat Maksudovich,
Researcher at Chirchik State Pedagogical University*

Abstract. In this article, the current issues of education are organized, the importance of social environment and pedagogical culture of parents in raising a mature generation is analyzed, and recommendations for solving existing problems are developed

Key words: education, young generation, pedagogical culture, spiritual education, indicator, social environment, social cooperation, interest, result

Kirish. Bugungi kunda to'xtovsiz davom etayotgan globallashuv jarayoni va ommaviy madaniyat insoniyat oldiga kelajak avlod tarbiyasiga eng muhim masala sifatida qarash

vazifasini qo'ymoqda. Axloq, madaniyat, tilning globallashuvi milliy tarbiya asoslari yemirilishiga sabab bo'lmoqda. Insoniyat texnogen sivilizatsiya davrida yashar ekan, o'sib kelayotgan yoshlarimizning aksariyatida sabrsizlik, boqimandalik, maqsadsizlik illatlari namoyon bo'layotganligining guvohi bo'lamiz. Har bir mamlakatning rivojlangan davlatlar qatoriga kirishi, har tomonlama taraqqiy etishi, avvalo ta'lim sohasining rivojlanishi bilan bevosita bog'liq.

So'nggi yillarda mamlakatimida ta'lim sohasiga yetakchi masala sifatida qaralayotganligi bejiz emas. Zero davlatning rivojlanishida muhim, asosiy yoki birinchilardan deb hisoblangan sohalarga alohida e'tibor qaratilishi hammamizga ma'lum. Mamlakatimiz yoshlarining iqtidori va salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni davlat va jamiyat rivojiga hissa qo'shadigan barkamol avlod sifatida tarbiyalash maqsadida huquqiy asoslar, iqtisodiy imkoniyatlar yaratilmoqda. Bunga "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi", O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi, "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonunlari, xalqaro huquqning umume'tirof etilgan hujjatlari, xususan, "Bola huquqlari to'g'risida"gi, "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi konvensiyalar, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Yoshlar - 2030" strategiyasi kabi qonun hujjatlariga asoslanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Mahalliy tadqiqotchilardan O.Musurmonova [6] maktab o'quvchilarining ma'naviy madaniyatini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari; M. Qur'onov [9] milliy tarbiyaning pedagogik asoslari va imkoniyatlari; K.Hoshimov, O'.Asqarova, B. Ziyomuhamedova, Sh.Abdullayeva, J.Yo'ldashevlar axloq va axloqiy tarbiyaning pedagogik mommlari bo'yicha samarali tadqiqot ishlarini olib borganlar.

MDH olimlaridan M.V.Sheina [12] oila ta'lim salohiyatini rivojlantirishda maktab va oila ijtimoiy hamkorligi; L.F.Kapterev [4], P.F.Lesgaft [7], K.D.Ushinskiy [10] va boshqalar bola bilan ishlashda zamonaviy ota-onalarning xususiyatlarini hisobga olgan holda ish yuritish bo'yicha; Yu.Borisenko [3], I.Kabash [8], T.V.Kozlova [5], V.P.Baxtiyorov, K.N.Venttsel, F.Kaptarov, P.F.Lesgaft, Ya.A. Komenskiy, A.S.Makarenko, K.D.Ushinskiy va boshqalar o'sib kelayotgan yosh avlodda axloqiy sifatlarni tarbiyalashning muammolari va tarbiyaning dolzarb masalalari xususida; E.V.Bondarevskaya, O.S.Bogdanovalar shaxsni axloqiy tarbiyalash masalalari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borganlar. Ilmiy tadqiqot ishida umumlashtirish, analiz va sintez metodlaridan foydalanildi.

Muhokama va natijalar. O'sib-unib kelayotgan yosh avlodning tarbiyasi, qobiliyati, iqtidori, bilim saviyasi davlatning har tomonlama rivojlanishida muhimdir. Bolaning shaxs sifatida shakllanishi maktabda yuz beradi. Bugungi kunda ta'limga bo'lgan e'tibor natijasida mamlakatimizning chekka hududlarida ham maktabgacha ta'lim muassasalarining qurilayotganligi, texnik resurslarning ahvoli yaxshilanayotganligi, maktablar qayta ta'mirlanayotganligi, yangi qurilayotganligi, eng asosiysi ular faoliyat ko'rsatayotgan ustoz va muallimlarga nisbatan talablarning aniq qo'yilayotganligini ko'rishimiz mumkin. Ta'lim dargohlarini maskan deb atagan bo'lsak, oilani esa makon deb ta'rifladik. Maskan va makon so'zlari, ma'no jihatdan bir-biriga yaqin so'zlar bo'lib, tub negizida farqli ma'nolar mavjud. Ya'ni makonda ko'proq vaqt davomida foliyat yuritasiz, yashaysiz, o'rganasiz, nimalarnidir bajarasiz, unga ko'proq talpinasiz. Maskanda esa belgilangan vaqt va talablar asosida faoliyat yuritasiz, nimadir o'rganasiz yoki o'rgatasiz. Mazkur fikrlarimiz orqali aytmoqchimizki, bola ko'proq vaqtini oila davrasida o'tkazar ekan, bolaning normal shakllanishi va tarbiyalanishida ota-onalar eng asoaiy sub'ekt sifatida o'zlarini ko'rishlari lozim bo'ladi. Ammo aksariyat ota-onalar bu vazifani to'liq ta'lim maskanlarining vazifasi sifatida ko'rishni afzal bilmoqdalar. Ta'lim tizimidagi sifatning buzilishi aynan mana shu muammo bilan bevosita bog'liq. Oilada ota-onalar farzand tarbiyasiga vaqt ajratsa, nazoratga olsa, ijobiy o'zgarishlar kuzatilishi, bilimli yoshlarning ko'payishi, qolaversa bu

jarayonlarning mahsuli sifatida davlatning ham rivojlanishi kafolatlanadi.

Maqolaning nazariy ahamiyati ham shundaki, oiladagi ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishda, mavjud muammolarni aniq qilib belgilash, holatni ijobiy tomonga o'zgartirish zaruriyati mavjud.

Farzand tarbiyasida ota-onalar bilan bog'liq quyidagi muammolar mavjud:

1. Oila tarbiyaviy salohiyatining o'rganilganligi.
2. Oila va maktablar o'rtasida ijtimoiy hamkorlikning pastligi.
3. Ota-onalarning ma'naviy tarbiyaga bo'lgan ma'suliyatning pastligi.

Birinchi muammo bo'yicha yechimlar. (Muammo. Oilaning tarbiyaviy salohiyati o'rganilganligi).

Oilada muayyan ta'lim imkoniyati yoki ta'lim salohiyati mavjud bo'lsa, shaxsni to'liq shakllantirish mumkin. Oiladagi ta'lim bu - ota-ona tomonidan bolaga beriladigan bilim, ko'nikmalar bo'lib, tarbiya esa bolada ijobiy xislatlarni shakllantirishga qaratilgan faoliyat turi sifatida, ota-onalarning tarbiyachi sifatida shaxsiy namunasi bilan birga amalga oshiriladi. Ta'lim va tarbiya bir-biriga uzviy bog'liq tushunchalardir. Tarbiya jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uning eng muhim xususiyati aniq maqsadga yo'naltirilganligidir. Zamonaviy talqinda tarbiya jarayoni ota-ona, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muayyan maqsadga erishishga qaratilgan samarali hamkorlikdir. Maktab yoshida bolalarda asab tizimi yuqori darajada ta'sirchan bo'lganligi sabab ularning tarbiyasiga alohida e'tibor talab etiladi. Shuning uchun ham maktab, ota-ona va jamoatchilik hamkorligida tashkil etiladigan tarbiyaviy tadbirlarning uzluksizligini ta'minlash maqsadga muvofiqdir. Bolani tarbiyalashda maktab yetakchi o'rin egallasa ham, uzluksiz tarbiyada oila yetakchi o'rinida turadi, chunki bolalar ma'lum muddatgina ta'lim muassasasida o'qituvchining tarbiyaviy ta'siri ostida bo'ladi. Kuzgi, qishgi, bahorgi ayniqsa yozgi ta'til davrida bolalar o'qituvchi nazoratidan chetda bo'ladi. Demak, ta'lim muassasasidagi tarbiya vaqt jihatdan chegaralangan bo'lib, bola tarbiyasi ota-onalar va jamoatchilikka bog'lanadi. Har bir oila ma'naviy, iqtisodiy va ijtimoiy salohiyatidan kelib chiqib, bolalarning tarbiyasiga turli xil yondashdilar. Masalan kimlardir, yozgi oromgohlarda bolasining dam olishiga imkoniyat yaratib bersa, yana qaysidir bir oila bolasini turli xil kasb-hunar o'rgatadigan to'garaklarga hunar o'rgatishga beradi. Imkoniyatsiz oilalarning bolalari esa mehnatdan beri kelishmaydi. Yana kimlardir bolasining ta'lim-tarbiyasiga umumun befarq. O'qituvchilar, ota-onalar qolaversa yon atrofdagi kattalarning shaxsiy namunalari bola tarbiyasida ham muhim ahamiyatga egadir. Ko'plab pedagoglar aytganidek, biz bolani emas, o'zimizni tarbiyalashimiz kerak, chunki bola kattalardan o'rnak oladi, go'yoki qush inida ko'rganini qilganidek. Buyuk pedagog Abdulla Avloniy tarbiya- bolalarga oilada yoki ta'lim muassasalarida ta'limni samarali tashkil etish jarayoniga bog'liql ekanligini ta'kidlab o'tganlar. Demak bolaning tarbiyasiga ota-onaning ham ma'suliyatini oshirish bugungi davr talabi bo'lib qolmoqda. Oilada bola tarbiyasi subyektiv va obektiv omillarga bog'liq. Oilaning iqtisodiy ahvoli obyektiv tomon bo'lsa, oila a'zolari ya'ni ota-onalarning ma'lumoti, bilimi, madaniyati, psixologiyasi, dunyo qarashi, farzandining ta'lim-tarbiyasiga nisbatan munosabati subyektiv tomon hisoblanadi. O'yin mehnat va o'qish uchun vaqt bolada to'g'ri taqsimlanishi zarur. Ota-onalar farzandlarining qiziqishini ko'ra olishlari muhimdir. Sababi bolaning qiziqishi inobatga olinsa, uni kasbga yo'naltirish, hunar o'rgatish yanada osonroq va samarali bo'ladi. Axloqiy tarbiya oila tarbiyasining o'zagini tashkil etadi. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, to'g'riso'zlik, tabiatni asrash va adolatni o'rgatish bolaning ma'naviy jihatdan tarbiyasiga ta'sir o'tkazadi. Maktablarda a'lochilar doskasining tashkil etilishi ham bola tarbiyasiga ta'sir qiladi. Estetik tarbiya ham oila va maktabda o'ziga yarasha ko'rinmas ta'siriga ega. Masalan, maktab jamoasining kiyinish talablari, oila davrasida esa har-xil teleseriallarni ko'rishga ham ahamiyat berish kerak. Dam olishlarni to'g'ri tashkillashtirish, muzey, teatr

yoki ekuskursiyalarga borish ham katta tarbiyaviy kuchga egadir. Oilada bolaga berilayotgan ta'lim-tarbiyadagi talablar uning aqliy va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq bo'lishi lozim. Ya'ni jismoniy va aqliy yuklamalarning me'yorida bo'lishi muhim. O'yin, mehnat, dam olish va dars qilish jarayonlari to'g'ri rejalashtirilishi kerak. Qilingan mehnat evaziga bolaning ota-onalar tomonidan rag'batlantirilishi o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Biron-bir vazifani bajara olmasa uni koyimaslik, balki uni qila olishiga ishonch berilishi maqsadga muvofiqdir. Bolada o'ziga bo'lgan ishonch so'nmasligi lozim. Bolaning yo'l qo'yayotgan xatolari ota-onalar tomonidan yo'nalish berish orqali to'g'rilab borilishi lozim. Bunda oilada nafaqat pedagogik balki psixologik muhitning ham shakllanganligi muhim ahamiyatga egadir. Psixologik nuqtai nazardan insonning men tushunchasi uch aspektda rivojlanar ekan. Bu aspektlar yosh bola, ota-ona va katta odam ko'rinishida rivojlanadi. Bola tarbiyasi uchun juda ham muhim bo'lgan kichik bir psixologik jarayonni quyidagi holatlar bo'yicha tushuntiramiz.

Holat. Bolaga maktabdan uy vazifasi berildi. Farzandining kelajagiga e'tiborsiz bo'lmagan oilada, bolaning uy vazifalari bajarilishi albatta ota-ona nazoratida bo'ladi. Berilgan vazifani turli sharoitlarga ko'ra bola bajara olmayapti.

Oilalarda kuzatilishi mumkin bo'lgan holatlar:

1. Ota yoki onaning farzandiga "shuni ham bajara olmadingmi, men buni seningdek paytimda o'zim bajarar edim",-qabilida o'zlarini bolalik davrida mukammal bo'ganligini ro'kach qilsalar ota yoki onaning yosh bola aspektida qolib ketganidan dalolat beradi. Bunda ota-onaning men aspekti yosh bola shaklida bo'ladi. Bunday oilada tarbiya ko'rgan bolaning men aspekti ham yosh bola ko'rinishidan nariga o'tmaydi. Vazifa ham bajarilmasdan qoladi. Bu aspektda rivojlanayotgan bolalarda jamoa bilan ishlash ular uchun samarasiz muhit hisoblanadi. Faqat o'zini o'ylaydigan, boshqalar va jamiyatdagi hodisalarga nisbatan befarqlik rivojlanadi. Manfaatdorlik faqat o'zi uchun yo'nalgan bo'ladi.

2. Agar ota-onaning aytadigan gapi mehribonlik hissida bo'lsa, bolam bu vazifangni men ham tushuna olmadim, shuning uchun birga o'rganamiz deb vaziyatga baho beradigan, tanbeh o'rniga o'zi ham qo'shib vazifaning bajarilishida harakat qiladigan ota-onalar psixologiya nuqtai nazaridan ota-ona aspektida bo'lishadi. Bunday oilada tarbiya topgan bolada mehr-shafqat ko'proq rivojlangan bo'ladi. Bu aspektning o'ziga yarasha kichik bir salbiy tomoni ham mavjud. Yana bola biror-bir vazifani bajarishda ota-onaga bog'lanib qolgan bo'ladi. Ularning maslahatiga tayanish ijobiy muhitni yaratishi bilan bir qatorda, bolaning ekstrimal vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishiga to'siq bo'ladi. Bu aspekt doirasida bola bilan me'yorida ishlash kerak.

3. Berilgan maslahatlar aniq va shaxssiz yo'nalishlarga tayansa, bu oiladagi ota-onalar katta odam aspektida bo'ladi. Masalan, o'rto'ingdan so'ra, internetga kir, qidirib ko'r, bu yerda xato qilibsan emas, bu yerda xato ketibdi tarzidagi muhitning rivojlanishi bolada talabchanlik va izlanuvchanlik oshadi. Bu aspektda na bir tanbeh na bir mehribonlik hissi bor. Bolaga yo'nalish ko'rsatilib, nazorat va talab kuchayadi.

Bunday aspektlar o'z vaqtida aniqlanishi uchun maktabdagi pedagogning, o'qituvchining psixologik rivojlanganligi muhim ahamiyatga egadir. Ushbu tadqiqot har-bir oilada emas, umumiy va tasodifan, bir necha marotaba, vaqti-vaqti bilan o'tkazilishi kerak.

O'qituvchi quyidagi savollar orqali o'z o'quvchisining oilasidagi pedagogik salohiyatini aniqlashi va shunga qarab ota-onalar bilan ishlashda psixologik dasturni yaratishi mumkin.

Masalan, "Kim uy vazifasini bajarmadi?" umumiy berilgan savol bo'yicha javob bergan o'quvchining oilasi yosh bola aspektida bo'ladi. Oilaviy muhit yaxshi emas. Bolaning ta'lim tarbiyasiga umuman befarq ota-onalar hisoblanadi. Ularga alohida yondashuv kerak.

"Kimning ota-onasi vazifani bajarishda yordamlashdi?" umumiy berilgan savol bo'yicha javob bergan o'quvchining oilasi ota-ona aspektida bo'ladi.

"Kim o'zi uy vazifasini mustaqil bajardi?" umumiy berilgan savol bo'yicha javob

bergan o'quvchining oilasi katta-odam aspektida bo'ladi.

O'qituvchi bu savollarni berish orqali ham o'quvchilarning nazoratini ham oilalardagi pedagogik muhit holatini tahlil qilishi mumkin. Bu tahlil nima uchun kerak degan savol tug'ilishi tabiiy hol. Bunday holatlarning aniqlanishi yoki tahlil qilinishiga ehtiyoj shundaki, o'qituvchiga yordamchi pedagoglar bu o'quvchining oilasi, uning ota-onasi, opa, singil, aka, uka va boshqalar hisoblanadi. Oilalarda ham ta'lim-tarbiyaning uzluksiz tashkil etilishi, nazorat qilinishi, o'qituvchiga sezilarli darajada ko'mak beradi. Shu sababli bolani tarbiyalashda pedagogic yo'nalishga oilalarga maktab jamoasining ko'magi berilishi kerak. Ota-onalarning yig'ilishlari nafaqat maktabdagi iqtisodiy, ijtimoiy muammo yuzaga kelganida, balki ota-onalar bilan pedagogik, psixologik treninglarni o'tkazish, pedagogik tavsiya va maslahatlar berish maqsadida ham tashkillashtirilishi zarur. Chunki ota-onalarning muayyan darajada pedagogik bilimlarga ega bo'lishi juda ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonning dastlab ixtiyoriy keyinchalik esa qonun hujjatlari talablari asosida bajarilishi zarur deb belgilanishi oilalarning tarbiyaviy salohiyatini o'rganishga yordam beradi.

Ikkinchi muammo bo'yicha yechimlar. (Muammo. Oila va maktablar o'rtasida ijtimoiy hamkorlikning pastligi).

Hamkorlik tushunchasi aslida o'zaro bir yoki bir nechta taraflarning aniq maqsadli vazifalarni amalga oshirish uchun kelshuv jarayonidir.

Hayotimizda ijtimoiy, iqtisodiy, mulkiy, ma'naviy munosabatlar dastlab oilada paydo bo'ladi va rivojlanadi. Bola sezmaganda holda bu jarayonlarda ishtirok etadi. Demak oila bu - bola uchun ijtimoiy obyekt hisoblanadi. Bu ijtimoiy obyektni har tomonlama rivojlantirish muhim. Rivojlantiruvchi va harakatga keltiruvchi mexanizm bu ta'lim muassasasidir. Ota-onalar bilan yakka tartibda yoki umumiy tarzda suhbatlar o'tkazish, ulardan anketa so'rovnomalarini qabul qilish ham ijtimoiy hamkorlikning negizini tashkil etadi. Bu suhbatlar chorak yakunlarida amalga oshirilishi natijador bo'lib, o'qishda na'muna bo'lgan o'quvchilarning ota-onalariga minnatdorchilik bildirish mumkin.

Maktab va oila o'rtasidagi amalda aksini ko'rsatyotgan ijtimoiy hamkorlik bu - ta'kidlaganimizdek ota-onalar yig'ilishidir. Mazkur mexanizm orqali hamkorlikni kuchaytirish lozim. Ya'ni bu degani ota-onalar yig'ilishini me'yoridan ortiq ko'paytirish kerak degani emas. Samarali tadbirlarni o'ylab topish zarur. Masalan, ota-onalarning darsda ishtirokini ta'minlashni majburiy qilib belgilash zarur. To'g'ri muammolar ko'p ota ham ona ham davlat ishida faoliyat yuritisa, bolasining darsida ishtirok etish imkoniyati bo'lmasligi mumkin. Shuning uchun ham hech bo'lmaganida bir oyda bir marotaba davlat tomonidan belgilangan vaqt doirasida ota-onaning maktabdagi farzandining ta'lim-tarbiya jarayoni bilan tanishish uchun imkoniyat yaratish kerak. Bir vaqtning o'zida bir necha ota-onalarning maktabga tashrifi ham dars jarayoning buzilishiga olib keladi. Sinfda son jihatdan o'quvchilarning miqdoriga qarab ota-onalarning tashrifi tashkillashtirilishi kerak.

Bu aytayotgan taklifimizda samara bo'lmasligi ham mumkin. Chunki bugun sening otang darsga keladi. Kun davomida darslarda faolligini ko'radi deb bolani oldindan tayyorlash holati kuzatilishi tabiiy hol. Buning uchun maktablarda imkoni bo'ladigan bo'lsa, alohida nazorat xonalari tashkil etilishi kerak. Bu xonalarda kuzatuv kameralari orqali sinf xonalaridagi bo'layotgan darslarni kuzatish va eshitish imkoniyati yaratilishi zarur.

Ko'plab maktablarda sinf o'quvchilar sonining ko'pligi asosiy muammolardan biridir. Bu muammo dars jarayoniga o'zining ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi. Eng asosiysi o'qituvchining o'quvchi bilan yakka tartibda ishlash imkoniyatini kamaytiradi. Undan tashqari aytilgan ma'lumotlarni o'quvchilar tomonidan qabul qilishga sezgirligining pasayishi yuzaga keladi. Bunga sabab har bir insondan nafas olish-chiqarish jarayonida uglerod oksid ajraladi. Ushbu oksidni sinf xonasi hajmining kislorod tarkibida 1 % oshishi uyqu, holsizlik holatlarning rivojlanishiga olib keladi. Buning uchun har bir akademik soatda tanaffus e'lon

qilinib, sinf xonasi toza kislorod bilan boyitiladi. Buni o'qituvchi nazorat qilishi kerak. Tavsiya qilingan holat 1 odamga soatiga 5 m³ toza havo yetkazib berilsa, uglerod oksidi xona hajmidagi miqdori 1 % dan oshmas ekan. Demak xonadagi o'quvchilar sonini hisoblashda xona hajmi 5 ga bo'linadi va 1 soni (o'qituvchi) ayriladi. Xona hajmi 100 m³ bo'lsa, 100 soni 5 ga bo'lamiz. Natija 20 ga teng. 20 dan ham o'qituvchi ya'ni bir sonini ayiramiz, natija 19. Demak 100 m³ li sinf xonasida ko'pi bilan 19 ta o'quvchi ta'lim olish imkoniyatiga ega ekan. Bu o'rni kelganda aytilgan, ahamiyat berilmayotgan sinfda o'quvchilar sonini aniqlash tartibi edi xolos, bu jarayonni boshqa davlatlar bilan taqqoslasak biz ancha orqadamiz. Misol uchun Yaponiya davlatida "Pedagogika universitetlari" mavjud emas, bu yerda o'qituvchilikka o'qitishmaydi. Oliy ma'lumotga ega bo'lgan barcha fuqaroga nisbatan murakkab bo'lgan imtihondan o'tib, o'qituvchilik kasbi bilan shug'ullanish huquqini beruvchi litsenziya oladi va faoliyat yuritadi. Yaponiyada sun'iy intellekt degan tushuncha pedagogika sohasiga ham kirib kelgan. Bu tushuncha butun yapon aholisini boshqaryapti. Bu shunaqa dasturki, statistik me'zonlarni mukammal ko'rsata bera oladi. Masalan, 2023 yil Chirchiq shahrida 300 ta oilada 285 ta bola 1 sinfga o'qishga qabul qilinishi kerak. Hududlar miqyosida ham ko'rsata bera oladi. Ota-onalarning qo'l telefoni programmasida bolasining qancha vaqtdan keyin maktabga chiqishi bo'yicha har kuni eslatma kelib turadi. Buning uchun maktablar soni yetarli yoki yetarli emasligi davlat rahbariyati xodimlariga ham eslatiladi. Kam bo'lsa quriladi. Bizning hududda esa ta'lim statistikasi bu darajada mukammal yuritilmaydi. Maktabdan bir vakil daftar ko'tarib statistikasi qog'ozda yuritadi. Aniqlashtirilgan mukammal dastur yo'q. Bir sinfda 40 tagacha bolalarning tahsil olishi ta'lim sifatini pasaytiradi. Bundan tashqari ijtimoiy muhitga o'z ta'sirini o'tkazayotgan IT texnologik vositalarning rolini ham nazardan chetda qoldirmasligimiz kerak. Axborot yetkazuvchi har bir vosita bu - axborot texnologiyasidir. Oila davrasida bolalarning yosh xususiyatiga mos kelmaydigan tarzda turli kanallarni nazoratsiz tomosha qilishi ham ularning ma'naviy tarbiyasiga salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Kompyuter yoki qo'l telefoni, internetdan maqsadsiz, besamar surunkali ravishda foydalanish global muommoga aylanmoqda. Bu muammolarning oldini olishda o'zimizning teleko'rsatuvlar va dasturiy o'yinlarni chiqarishimiz kerak. Hozirda ta'lim jarayonini axborot texnologiyalarisi tasavvur qilib bo'lmaydi. Onlayn kundalikdan tortib, vazifalarning telegramm saytlari orqali sinf rahbari tomonidan ota-ona yetkazilish jarayoni hammasi IT bilan chambarchas bog'langan. IT texnologiyalarining oila va ta'lim o'rtasida samarali qo'llash uchun dasturlarga ehtiyoj sezilmoqda. Masalan bola tug'ilganidan keyin nechcha yoshida qanday vaksina bilan emlanishini yodga solib turuvchi kalendar tizimi kabi, bolaga necha yoshdan nimani o'rgatish kerak ekanligini eslatib turuvchi dasturni yaratish vaqti keldi. To'g'ri psixolog yoki tibbiyot xodimiga murojaat qilsangiz bu haqida maslahatlar berishi tabiiy. Ammo barcha ota-onalar ham har doim psixologga murojaat qilavermaydilar. Ikkinchi muammoning yechimi sifatida quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisobladik:

1. Maktab va ta'lim muassasalarida nazorat xonalarining tashkil etilishi, ota-onalar bilan psixologik-pedagogik treninglar o'tkazish.

2. Respublikamizda sun'iy intellektni rivojlantirish, ya'ni maktablarda o'quvchilar sonini hududlar miqyosida oldindan (kamida 5 yil) aniqlash dasturini joriy etish.

3. Bola-tug'ilganidan keyin, uning ta'limini nazorat qiladigan dastur yaratish. Nechcha yoshida nimani o'rgatish bo'yicha ota-onalar uchun eslatma dasturi.

Uchinchi muammo bo'yicha yechimlar. (Muammo. Ma'naviy tarbiyaga bo'lgan ma'suliyatning pastligi).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2019 yil 3 maydagi PQ-4307-son qarori ijrosini ta'minlash, shuningdek, yoshlarni mustaqil hayotga dunyoqarashi keng, faol fuqarolar etib tarbiyalash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda

1059-sonli “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida” qarori tasdiqlangan.

Ushbu konsepsiyada bir qancha vazifalar, maqsadlar va ustuvor yo’nalishlar belgilab berilgan, xususan ota-ona, o’qituvchi, ta’lim muassasasi hamda mahalla jamoatchiligining o’zaro samarali hamkorlik mexanizmini ishlab chiqish ham belgilab berilgan. Bu konsepsiyaga asosan bir qancha vazifalar bajarildi. Masalan, “Tarbiya” fani joriy etildi, har-xil terninglar, davra suhbatlari, ma’naviy-axloqiy tadbirlar, oilaviy, bolajon telekanallarida tarbiyaviy ahamiyatga bog’liq bo’lgan ko’rsatuv va eshittirishlar tayyorlandi. Ushbu konsepsiyada 70 dan ortiq vazifalar belgilab berilib, chora-tadbirlar rejasi ham ishlab chiqilgan. Ushbu konsepsiyada belgilab berilgan vazifalarning barchasi aniq bajariladigan bo’lsa, o’sib kelayotgan yosh avlod ma’naviy jihatdan yeng yetuk avlod bo’lishi tabiiy hol.

Ma’naviy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorini ishlab chiqish va uzluksiz ma’naviy tarbiya samaradorligini oshirish va takomillashtirishga qaratilgan dissertatsiyalar, ilmiy tadqiqodlar va izlanishlarni yo’lga qo’yish ham dolzarb bo’lgan vazifalar hisoblanadi.

Texnik termin sifatida indikator tushunchasiga quyidagicha ta’rif beriladi. Indikator bu - boshqariladigan jarayonning istalgan parametridagi yoki obyekt holatidagi o’zgarishlarni shaxs tomonidan bevosita idrok etish uchun eng qulay shaklda aks ettiruvchi qurilmadir. Demak, ma’naviy tarbiyani baholaydigan indikatorni joriy qilishimiz kerak. Chunki bugungi yosh avlod qog’ozda ishlab chiqiladigan dasturlar, tanqidiy g’oyalarga yo’g’rilgan me’yoridan ortiq olib boriladigan majlislardan zerikkan. Bu tadbirlarning natijadorligi juda ham past bo’ladi. Shuning uchun ham IT texnologiyalar bazasida ishlaydigan ijtimoiy qatlamdagi muammolar va takliflar asosida “Ma’naviy tarbiya indikatorii dasturini” yaratish bo’yicha aholining fikrlarini bilish uchun “Eng yaxshi ma’naviy tarbiya dasturchisi” ko’rik tanlovini hududlar miqyosida o’tkazish maqsadga muvofiqdir. Bu dastur hududlardagi aholi qatlamining muammolariga mos ravishda har-xil bo’lishi mumkin. Jamiyatda shundagina ma’naviy tarbiyaga bo’lgan ma’suliyat oshadi. Manfaaddorlik davlat va fuqarolar o’rtasida yo’lga qo’yiladi. Manfaatlari bir-biriga mos kelganida esa biron natijaga erishsa bo’ladi.

Indikator dasturi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- ota-ona, o’qituvchi, ta’lim muassasasi hamda mahalla jamoatchiligining o’zaro samarali hamkorligi ta’minlovchi hamda ta’lim-tarbiyani nazorat qilish imkoniyatiga ega dastur bo’lishi, boladagi imkoniyat, bilim, qiziqish va iqtidorini vaqt o’tgan sari aniqlab berishi kerak;

- indikatorning faoliyati nazorati har bir mahallada baza sifatida joriy etilishi, inson omili aralashuvini cheklash, korrupsion holatlarning oldini olish lozim;

- ma’naviy tarbiya samaradorligini oshirish va takomillashtirishga qaratilgan dissertatsiyalar, ilmiy tadqiqodlar va izlanishlarni olib borgan yoshlarni alohida nazoratga olish zarur;

- ijobiy natijalari uchun ularni rag’batlantirish lozim.

- mahallalar miqyosida qiziqarli bo’lgan treninglar o’tkazish zarur va h.z.

Xulosa. Bizning fikrimizcha, yuksak axloqli, madaniyatli, bir so’z bilan aytganda jamiyat talablariga mos yosh avlodni tarbiyalashda eng muhim vazifalarimizdan biri tarbiyachilarimizning tarbiya borasida namuna bo’lishini ta’minlashdir. Zero ming yillar davomida faylasuflar, pedagoglar tarbiyachi bergan nasihatiga o’zi amal qilmas ekan, tarbiyadan ko’zlangan natijaga erishib bo’lmagligini ta’kidlaganlar. Har bir ta’lim sub’ekti hoh u o’qituvchi, hoh murabbiy, yoki ota-ona bo’lsin haqli ravishda o’ziga savol berishi lozim bo’ladi. Ya’ni tarbiyachi sifatida bolalarga namuna bo’la oladimi? Demak, barkamol avlod tarbiyalashda ta’lim tizimiga keng e’tibor qaratayotgan hukumatimiz ushbu maqsadni amalga oshirishda bo’lg’usi ota-onalarimizning pedagogik madaniyatini shakllantirish masalasini hal qilmasdan turib ko’zlangan maqsadga erishib bo’lmagligini e’tiborga olishlari maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", 2019 yil 3 maydagi PQ-4307-son qarori.
2. Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda 1059-sonli "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori
3. Борисенко Ю.В. Психология отцовства [Текст] /Ю.В.Борисенко. - М.: «ИГ - СОЦИН», 2007. - 220с.
4. Каптерев, П.Ф. Избранные педагогические сочинения [Текст] / под. ред. А.М.Арсеньева. - М.: Педагогика, 1982. - 704 с.
5. Козлова, Т.В. Права ребенка в семье и ответственность родителей за здоровое развитие детей: методическое пособие [Текст] /Т.В.Козлова. - Самара, 2005. - 45 с.
6. Мусурмонова О. Юкори синф ўқувчилари маданиятини шакллантиришнинг педагогик асослари.Пед.фан.док.дис.-Тошкент.ТДПУ, 1993.-Б.364.
7. Антологии педагогической мысли России второй половины XIX -начала XX века [Текст] / сост. П.А.Лебедев. - М.: Педагогика, 1990. - 608 с.
8. Рачевский, Е.Л. Поделится властью: из материалов к дискуссии «Родители - реальные заказчики образовательных услуг!?» [Текст] /Е.Л.Рачевский. - Пермь, 2007,- 24с.
9. Qur'onov M. O'zbekiston umumiy o'rta maxsus maktablarida milliy tarbiyaning ilmiy pedagogic asoslari //diss.ped.fan.doktori.Toshkent-1998.-B.316.
10. Ушинский, К. Д. Избранные педагогические произведения [Текст] / 11. 11. К.Д.Ушинский. - М.: Просвещение, 1968. - 557 с.
12. Шеина М.В. Развитие и реализация воспитательного потенциала семьи в условиях социального партнерства со школой//дисс.пед наук. Уфа.2013.-С.242.

